

JAN DE CLERCK

(Oostende 1881 - 1962)

BLADEREN GELUID EN TAKKEN GEKNARKST OF HERFSTKLANKEN

(1921)

Aquapastel

Afmetingen: 35 x 51 cm

Privé verzameling

Allereerst treft de titel van het werk zoals de schilder die zelf op de achterzijde heeft geschreven. Die titel is gebaseerd op een onomatopoeë of klanknabootsing. Herfstklanken met geluid en 'geknarkst'. Dit laatste woord bevreemdt mij als taalkundige. Het is geen Oostendse variant van 'knarsen' of 'knarpen'. Ik heb het nagevraagd bij onze Oostendse dialectoloog Roland Desnerck.

Met de woordkeuze van zijn titel suggereert Jan De Clerck een werk in beweging. Voor geluiden als bladerengeruis of takkengeknarkst is er minstens een zuchtje wind nodig. Bij heviger wind buigen en kraken de takken, maar in het werk heerst in de eerste plaats stilte en onbeweeglijkheid.

Waarom heeft Jan De Clerck hier het niet-bestaande woord 'geknarkst' gebruikt? Er zijn immers zoveel varianten om het geluid bij een luchtstroom als de wind weer te geven in het Nederlands. Het schurend geluid dat takken maken als ze door de wind over elkaar schuiven, heet 'knarsen' of 'knarsen'. Maar er bestaan nog zoveel andere werkwoorden voor, zoals: knarpen, knerpen, knirpen, knisperen, knisteren, kriepen, knetteren, knitteren, knappen, kraken, krakken, knetsen of knapperen (een iteratief of herhalend terugkerend geluid van 'knappen'). Met al die mogelijkheden om het schurend geluid van de wind te benoemen, kiest Jan De Clerck voor een eigen versie: 'geknarkst'. Dat getuigt van een bijzonder grote vindingrijkheid, want als je het woord uitspreekt, voel je meer dan met de andere geciteerde werkwoorden de 'herfstklanken' die ongezien en ongehoord uit het werk spreken: een combinatie van al die klanken samen.

Bladeren kunnen ruisen, ritselen of zelfs rutselen, maar in het aquapastel van Jan De Clerck heerst eerder stilte, met wellicht de suggestie van een discreet, subtiel geluid. Daarmee is Jan De Clerck werkelijk de uitbeelder van een uiterste subtiliteit, waarvan dit werk zo sterk getuigt. Ook is het zijn sterkte om situaties uit te beelden die moeilijk weer te geven zijn, zoals hier het spel van de wind. Elders in zijn werk kan het gaan om een landschap bij regen of mist, de trillingen van het licht, de opkomende of ondergaande zon. Dergelijke etherische, onstoffelijke zaken maakt hij aanwijsbaar of zichtbaar met subtiële toetsen in pastel of aquarel, of in de combinatie van beide: het aquapastel.

De stilte of het ongrijpbare in zijn werk, met name in deze 'herfstklanken', doet me denken aan Caspar David Friedrich, de Duitse schilder uit het begin van de 19e eeuw. Bijvoorbeeld in: 'Abtei im Eichwald' (1809-1810) of 'Zwei Männer im Betrachtung des Mondes' (1819). Ook in symbolistische werken als van Fernand Khnopff of Gustav Klimt ervaren we dat onstoffelijke. Andere werken van Jan De Clerck ademen eveneens dat ongrijpbare of onstoffelijke, alleen zichtbaar door een sluier of een mistig gordijn. Ik denk daarbij aan 'Stille avond – Venetië' (1919), verticaal, flou en nevelig, of twee versies van 'Sous-Bois', respectievelijk uit 1904 en 1908, achter een gordijn van verticale strepen waardoorheen het licht weerkaatst en weerspiegeld wordt.

Het hier besproken werk van Jan De Clerck, 'Bladerengeruis en takkengeknarkst of Herfstklanken' uit 1921, contrasteert fel met ander werk dat hij in deze periode heeft gemaakt, zoals tijdens de wintermaanden 1920-1921 die hij in Bretagne heeft doorgebracht. Daarin overheersen eerder felle kleuren, in olie verf. Juist het gebruik van aquapastel maakt hier het verschil.

De aquarel is gegroeid uit de middeleeuwen. De toenmalige illustratoren van de handgedrukte en geschreven boeken (kalligrafie) gebruikten de transparante techniek reeds en onze Vlaamse Primitieven schilderden meerdere kleurenlagen over elkaar om een bepaalde kleur te bereiken.

Het voorgestelde werkje 'Visser sloep O1 in droogdok' voor een onderhoudsbeurt is een klein pareltje. Het transparante geeft meer diepte en veel meer intensere kleuren; meer onuitgesproken teken-techniek weer dan veel van Jan De Clerck's schilderijen.

Een impressie van korte duur, vastgelegd in luttele minuten. Weinig schreeuwende kleuren, doch met een uit het hart gerealiseerde aquarel, geschilderd en tekenmotief, met water dat kleur wordt en kleur water, waar de echte sloep een lichtend voorwerp wordt, een niet tastbaar voorwerp werkelijkheid is geworden en een gedroomde gestalte geeft aan het werkje van amper 35x25 groot. Het kleine stukje 'estacade' is in detail om het bootje een plaats te geven, een plaats...de zee...die voor Jan De Clerck in zijn werk de rode draad is.

Willy Bosschem